

Västergötlands tornfalkar 2017

Åke Abrahamsson

För drygs trettio år sedan startade det projekt som vi oftast kallar Tornfalk Skaraborg. Egentligen är det ett renodlat fågelskyddsprojekt som syftade till att återfå tornfalkarna i landskapet och som startades efter det att tunga miljögifter slagit hårt mot falkarna liksom mot flera andra arter. Ämnet är komplext, men för predatorerna handlade det om att förgiftade gnagare och fåglar blev lättfångade byten. Särskilt hårt slog detta mot det öppna landskapets predatorer för det var ju där många av de fördärliga gifterna användes, i synnerhet kvicksilver och DDT. Holkar i öppna lägen blev, och är fortfarande, metoden som brukas för att hjälpa falkarna på traven. Naturligtvis hör kontroll av resultatet till och dessutom ringmärkning av ungarna.

Även om man kan förmoda att flertalet västgötatornfalkar häckar i dessa holkar finns det naturligtvis sådana som inte gör det. Det måste även sägas att det förvisso inte är endast vi som sätter upp holkar för tornfalkar i Västgötaland; uppsättning på enskilt initiativ sker hela tiden här och var ute i landskapet.

Västergötlands tornfalkar i Artportalen - en översikt.

Fåglarna i Sverige heter ett standardverk som utkom 2012, (utgiven av Sveriges Ornitologiska Förening bland annat) Där beräknas hur många häckande par det finns i landet av varje fågelart. Underlaget är bland annat olika slag av inventeringar såsom milrutter och standardrutter. Notera att dessa är utplottade och tar ingen hänsyn till vare sig var ornitologerna

eller holkarna finns. För landskapet Västergötland anges siffran för tornfalken till 250 par. Här uppstår en svårighet i nutid såväl som historiskt. Västergötland rapportområde omfattar inte ett antal Göteborgskommuner som bildar ett eget rapportområde. Ser man historiskt på det hela redovisas ofta utbredningsuppgifter länsvis vilket indikerar ännu en svårighet. Var och en inser att det är väldigt svårt att göra meningsfulla jämförelser med dessa inbördes olika källor som grund. Inom Göteborgsområdet har man ett stycke in på 2000 talet gjort en andra atlasinventering. Den redovisades 2009, Fågelatlas över Göteborg med kranskommuner är titeln. Man redovisar häckande tornfalkar i 34 stycken 5 x 5 km rutor, de flesta inom Storgöteborg. Den samlade bedömningen av antalet häckande par inom detta område ger 75 – 125 par. Huruvida dessa siffror även ligger till grund för uppgiften i Fåglar i Sverige är inte känt. Området som inventerades omfattade delar av tre landskap; Bohuslän, Västergötland och Halland.

Västergötlands Rapportområde

Nedanstående redovisar Västergötlands rapportområde men jag inser att den som vill göra en sammanställning på landskapsnivå får svårigheter med att väga samman data från olika källor. Det finns alltid skäl att vara försiktig med observationer som inte fastställer säker häckning. Ändå kan man på goda grunder dra en hel del slutsatser av sådana observationer. På artportalen finns 367 tornfalkobservationer från Västergötlands rapportområde under tiden mellan den 10 maj till 10 juli 2017, 93 av dessa är angivna som möjliga, troliga och säkerställda häckningar, 25 av dem anges som säkerställda. Urvalet i denna beräkning har skapats på så sätt att

observationer inom de områden som innehåller holkar plockas bort. Ett flertal lokaler förekommer flera gånger, Rödene, Dettern, Brunn och Vist vid Ulricehamn med flera, är exempel på detta. Efter detta återstår 25 häckningar belagda med kriterierna enligt ovan. En siffra värd att notera och inte överdrivet stor skillnad mot resultatet i beräkningen nedan.

I den sammanställning som gjordes för två år sedan fästes stor vikt vid begreppet ”minst två observationer från varje plats för att indikera häckning”. Så görs även nu. Av detta blir det 43 häckningar vilka vägs mot säker respektive trolig häckning som inte motsvaras av två observationstillfällen, sådana finns. De kända holkområdena är fortfarande bortplockade. Sålunda stannar antalet på 47 häckningar utanför dessa i rapportområdet Västergötland 2017.

Utbredning med mera

Oavsett hur man förfar vid beräkning av materialet som finns inlagt på Artportalen så kan metoden med rätta ifrågasättas. Felkällorna är många. När man betraktar hur man har rapporterat kunde man kanske önska sig att observatörerna hade dragit lite mer kvalificerade slutsatser av vad man såg, sådana hade säkert varit möjliga i flera fall.

Tornfalkarna i våra trakter trivs bäst i öppna landskap, detta är uppenbart. Hos oss definieras detta som det öppna odlingslandskapet. Det finns en tydlig avgränsning av den norra delen av landskapet över linjen Töreboda – Mariestad. Samma fenomen uppträder i den sydligaste delen, i huvudsak inom Marks kommun. Man kan emellertid se att där det finns verksamma ornitologer finns det många observationer vilket

manar till en viss försiktighet när det gäller uppfattningen om hur utbredningen ser ut. Individer av någorlunda vanliga arter är i första hand häckande där de påträffas under häckningstid. Påståendet kan naturligtvis slås sönder men det finns en klar logik i att det är så. Tornfalken är en kortlivad art som regel häckar andra levnadsåret, men inte alltid, vilket naturligtvis är ett predikament. Fjorårsungar som uppträder som medhjälparfåglar förekommer men är ovanligt. Ändå är det inte rimligt att anta att alla dessa tornfalkar skulle vara icke häckande. Det är ingen tydlig skillnad i antalet observationer mellan holkområdena och resten av landskapet; det allt avgörande är var ornitologerna finns. Det är emellertid alltid svårt att veta hur benägenheten att rapportera ser ut mellan olika arter, kanske tornfalken tillhör de arter som man anser vara triviala och inte alltid rapporterar.

Resultat – Västergötlands rapportområde

Holkprojektet nedan redovisar minst 206 häckningar, vi vet att det finns ytterligare häckningar i holkar som har satts upp av intresserade ute i landskapet. Ett överslag av observationer från Artportalen enligt ovan lägger till ytterligare minst 47 häckande par vilket innebär att Västergötlands tornfalkstam skulle hamna mellan 250 och 300 häckningar år 2017, varav holkhäckande falkar svarar för mer än 75 %. Det är, som antyds ovan, realistiskt att anta att fler häckningar kan dölja sig i materialet som finns på Artportalen, även om dessa observationer inte kvalificerat sig med den valda metoden för beräkning.

Holkprojektet Tornfalk Skaraborg

Detta numera välkända projekt för tornfalkarnas väl har bedrivits på samma sätt 2017 som tidigare år. Det är liksom tidigare delat i tre självständiga delar och resultatet från varje del framgår av sammanställningen nedan. Ringmärkningen av ungarna är dock samordnad. Delarna benämns Lidköping, Skövde och Falköping. Översiktligt kan man notera att "Lidköping" är ett område som sträcker sig från Kinnekulle över slätten bort emot Grästorp. "Skövde" är stadens omgivningar och övningsfält samt upp mot Mariestad. "Falköping" är Falbygden, Tibro, Karlsborg, sedan mot Jönköping, vidare mot Ulricehamn och till Varabygden. Ett mindre antal holkar finns dessutom strax väster om Skara i enskild regi. Eftersom holkar sätts upp utanför projektet har vi ingen fullständig kontroll över hur många som finns. Vi vet att holkar har satts upp i Herrljunga och Alingsåsbygderna och så även i Trollhättebygden, alla tjänande det ursprungliga syftet, att få tillbaka tornfalkarna i landskapet Tornfalken klarar inte att manövrera i skogen, namnet tornfalk är mycket passande. Vi väljer sålunda så öppna lägen som möjligt för våra holkar vilket i praktiken innebär stolpar eller ladväggar. I övrigt är de inte särskilt kritiska.

Resultatet 2017

Den grundläggande metoden är att alla holkar skall besökas, vi fastställer om häckning äger rum samt noterar äggkullens storlek så länge sådana finns. Alla ungar skall som regel ringmärkas vid ett eller flera följande besök.

Lidköping – Alf Lindblad

Antal holkar	Antal påbörjade häckningar	Antal kullar där Ungar ringmärkts	Antal ringmärkta ungar
62	42	11	50

Elva kullar ringmärktes vilket innebär ett genomsnitt om 4,5 ungar per kull. Det begränsade underlaget i beräkningen visar sannolikt inte snittkullen för den hela området. En mycket anmärkningsvärd händelse är förekomsten av en kull med åtta ägg, vilket som regel aldrig resulterar i motsvarande antal ungar.

På grund av begränsade möjligheter kunde inte alla kullar ringmärkas detta år. Emellertid finns äggdata som visar att 42 kullar innehöll 211 ägg vilket ger ett genomsnitt om 5,02 ägg per kull vilket är högt. Falköping nedan redovisar ett genomsnitt för det området om 5,00 ägg per kull.

Genomgående över åren har kullarna varit stora inom Lidköpings område. Man kan få för sig att stora slättbygder och jordbruksområden skulle vara negativa miljöer men data tyder på motsatsen.

Skövde – Victor Tapper och Bo Lundström

Antal holkar	Antal påbörjade häckningar	Antal kullar där Ungar ringmärkts	Antal ringmärkta ungar
70	23	18	78

Medeltal ungar 2017 är 4,33 ungar per kull.

Falköping – Åke Abrahamsson, Helge Sundén och Peter Lindkvist.

Antal holkar	Antal påbörjade häckningar	Antal kullar där Ungar ringmärkts	Antal ringmärkta ungar
--------------	----------------------------	-----------------------------------	------------------------

193	119	95	429
-----	-----	----	-----

Vi har dessutom kontrollerat ytterligare 47 holkar där vi fått nöja oss med en lägre målsättning eftersom vi inte hann med. Vi identifierade 22 häckningar i dessa. En av våra målsättningar är att konstatera så många fullagda äggkullar som möjligt. Denna målsättning begränsas av att vi inte hinner besöka alla holkar inom ett par tre veckor.

Antal äggkullar 2015	Antal ägg	Medelkull ägg	Medelkull ungar dessa kullar
57	271	4,75	3,61
Antal äggkullar 2017	Antal ägg	Medelkull ägg	Medelkull ungar dessa kullar
43	215	5,0	3,65

Data ovan är hämtade från Falköpingsdelen av projektet. I tabellen jämförs medelkull ägg med medelkull ungar vid den tid när ringmärkning sker. Förlusten var 1,14 ungar i genomsnitt per kull 2015 som skall jämföras med 1,35 ungar 2017. Ingen stor skillnad. Äggkullar är möjliga att registrera under två till tre veckor, därefter finns inte längre några ägg i holkarna, endast ungar. Förluster är normala och kan ha många orsaker. Vi kan se att övergivna häckningar, haverier av okänd anledning men även allmänna förluster ökar över tiden och här finns en tydlig förändring över säsongen. De par som påbörjar sin häckning tidigt har oftast stora kullar med små förluster och ungarna växer fort, man kan anta att detta är falkar som har häckat tidigare och har vanan inne.

Avslutningsvis kan nämnas att projektet Tornfalk Skaraborg

hittills har genererat 13 136 ringmärka ungar. Eftersom vi inte har hunnit med alla är det i själva verket betydligt flera som har lämnat holkarna.